

Mr. sc. Vlatka Bilas

PRIKAZ KNJIGE

Naslov: *NOVAC I SUVERENITET*

Autori: *Aglietta M., Orléan A.*

Izdavači: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004.

Prijevod: prof.dr.sc. Zvonimir Baletić

1. UVOD

Poznato je da se ekonomisti ne slažu s nekim postavkama o prirodi novca i njegovu značenju u gospodarskim kretanjima. O tome kako je novac nastao, kada i s kakvom ulogom, postoje razna mišljenja i gledišta koja novac promatraju prvenstveno s ekonomskog stajališta kao isključivo ekonomsku kategoriju. Mnogi autori promatraju razvoj novca od robnog i simboličnog pa sve do pojave novčanih surogata. Pristaše monetarnog shvaćanja novac proglašavaju dominantnim i određujućim faktorom gospodarskog života. Druga krajnost ulogu novca svodi na ulogu pukog posrednika koji nema vlastito samostalno značenje. Između tih dviju krajnosti postoje brojna shvaćanja koja novcu pridaju sad manju, sad veću ulogu.

Pitanja uloge i važnosti novca te uopće podrijetla nikako da dobiju zadovoljavajući odgovor. Upravo sam zato odabrala knjigu *Novac i suverenitet* skupine francuskih autora jer su u njoj izneseni originalni pogledi na ta vječno goruća pitanja. U ovom kratkom prikazu iznijet ću njihova najvažnija stajališta do kojih su došli u svojim istraživanjima.

2. MULTIDISCIPLINARNI PRISTUP FENOMENU NOVCA

Ono što na prvi pogled privlači ovoj knjizi, činjenica je da su u njoj predstavljeni rezultati dobiveni zajedničkim istraživanjem antropologa, ekonomista, povjesničara i jednog psihologa. Knjiga je podijeljena na četiri glavna dijela koja obrađuju temeljne pojmove njihovih stajališta (dug, suverenitet, povjerenje i suvremene pravce razvoja) gdje svaki od njih sa svog znanstvenog stajališta iznosi rezultate svojih istraživanja te zajedničkog uvodnog teksta u kojem su rezimirani svi rezultati istraživanja i kao takve ih potpisuju svi autori. Trebalo je premostiti jaz između različitih metodologija i problematika, redefinirati pojmove i koncepte kako bi se postavila osnova za suradnju. Istraživanje je trajalo četiri godine (1993. – 1997.), a objavljeno je 1998. godine u Parizu. Na čelu tima istraživača nalazila su se dva poznata francuska monetarna teoretičara Michel Aglietta (profesor

ekonomskih znanosti na Sveučilištu Paris X – Nanterre) i Andre Orléan (direktor istraživanja u Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja).

Upravo ta interdisciplinarnost istraživanja koja ne promatra novac isključivo u okviru ekonomskoga pristupa, već ga promatra kroz prizmu mnogo širega društvenog pristupa, ono je što daje ovoj knjizi posebno mjesto u monetarnoj literaturi. Autori kažu: «Ako naš pristup izbjegava to usko gledanje, to je zato što obuhvaća jedinstvo monetarnog fenomena u svom povlaštenom odnosu prema društvenoj cjelini: novac izražava i jača globalne vrijednosti društva»¹.

3. NOVAC KROZ VRIJEME

Do 18. stoljeća vladala je merkantilistička koncepcija ekonomije koja je promatrala novac kao oblik bogatstva te bogatstvom države smatrala količinu zlata i srebra (tadašnji novac) koju ona posjeduje. U 18. stoljeću na scenu stupa liberalno gledanje u kojemu je novac dobro kao i svako drugo, samo se razlikuje po stupnju likvidnosti, a bogatstvo je skup svih korisnih proizvoda i usluga. Liberalisti su smatrali novac neutralnim i kao takvim bez utjecaja na gospodarska kretanja. Carl Menger, vodeći ekonomist 19. stoljeća, smatrao je kako je fenomen novca i dalje bez rješenja te da ne postoji zadovoljavajuća teorija o novcu. Njegovo je stajalište bilo da je novac nastao razvojem tržišta te da je takav tek pomoćno sredstvo u uvjetima razvijene tržišne razmjene, a ne njezin bitni element. Kako su autori dokazali u samoj knjizi, Lidijci i Rimljani te neki drugi narodi rabili su novac mnogo prije nego što su razvili tržišnu razmjenu. Ta činjenica baca novo svjetlo na fenomen novca i dovodi u pitanje Mengerovu teoriju.

Sociolog Georg Simmel je na početku 20. stoljeća iznio stajalište da je novac društvena institucija, spontani rezultat društvenog razvoja, ali i povjerenja koje postoji u društvu te spominje jamstvo zajednice kao ono na što se oslanja vrijednost novca. Koncepcijski se većina autora knjige oslanja na Simmela i tek se u ovoj knjizi pridaje važnost njegovom pristupu istraživanja prirode novca.

Zajednička je hipoteza autora da novac proizlazi iz duga u njegovu odnosu prema suverenitetu: «Novac je društvena veza s dva lica, licem nužnosti i obveze i licem otvaranja prema razmjeni i povjerenju»².

4. KONCEPT ŽIVOTNOG DUGA I TEMELJI POVJERENJA

Teorija vrijednosti i cijena potpuno je isključila novac iz svojih temeljnih pretpostavki te ga smatrala neutralnim jer nikako ne uspijeva objasniti njegovo postojanje. Antropološka istraživanja srušila su tezu da je novac nastao razvojem trampe. Autori navode svoju hipotezu: «Naša je hipoteza da novac proizlazi iz duga u njegovu odnosu prema suverenitetu, dakle iz vrijednosne hijerarhizacije»³. Životni dug smatraju temeljem reprodukcije

¹ Pogledati str. 25

² Pogledati str. 37

³ Pogledati str. 37

društenosti, a temeljnom funkcijom novca namirenje toga duga što ga svaki pojedinac dobiva od društva s obvezom vraćanja. Novac je sveobuhvatna društvena veza jer ostvaruje zamjenu svih dugova.

Autori nadalje definiraju pojmove autoriteta i moći kako bi nas uveli u bit svojih stajališta. Autoritet definiraju kao ukupnost kolektivnih vrijednosti koje predstavljaju izvor normi za uređivanje individualnih ponašanja. Moć definiraju kao pojam podvrgnut autoritetu koji predstavlja dominaciju temeljenu na posjedovanju sredstava koja nekim pojedincima omogućuju da svoje ponašanje nameću drugim pojedincima. Kažu da se društvo temelji na autoritetu po vrijednosti, a ne na moći. Novac pripada cjelini pojedinog društva koje ga uvodi u život. On je podređen cjelini i hijerarhiji vrijednosti koja uređuje tu cjelinu.

U suvremenim društvima središnje banke predstavljaju autoritet nad novcem. Tek ako se uvede pojam povjerenja u novac, može se shvatiti kako on sudjeluje u autoritetu. S tim u vezi autori razlikuju hijerarhijsko, metodičko i etičko povjerenje. Kod hijerarhijskog povjerenja radi se o priznanju više ovlasti nekog trećeg (u konceptu životnog duga to bi značilo da uzajamna pomoć u odnosima između pojedinaca ustupa mjesto autoritetu načela). Taj autoritet ili apstraktna moć uspostavlja povjerenje kao trajni izraz hijerarhije vrijednosti društva.

U monetarnom poretku hijerarhijsko povjerenje izražava se u obliku središnje banke kao institucije koja emitira novac i postavlja pravila njegove uporabe. Ona je isključena iz običnih ekonomskih odnosa, ali je ipak uključena kao hijerarhijsko načelo u monetarni sustav.

Metodičko povjerenje se javlja kada pojedinci osjećaju sigurnost u naplatu svojih potraživanja. Autori ističu: «To je povjerenje u objektivizirano pravilo, koje po automatizmu svoga djelovanja prikriva prisutnost autoriteta, koji uspostavlja pravila i štiti njihovo provođenje»⁴. Izražava se svakodnevno u praksi tržišta kao prihvaćanje dane riječi o izvršenju nekog posla, transakcije.

U vremenima nestabilnosti novca i financijskih kriza sustav dugova oslanja se samo na povjerenje. Metodičko povjerenje nije u stanju izdržati pritiske jer dužnici ne mogu dokazati sposobnost izvršenja obveza. U takvim okolnostima ostaje samo središnja banka koja je u mogućnosti spasiti trajnost sustava duga istupajući kao zajmodavac «posljednjeg utočišta», što znači da hijerarhijsko povjerenje ostaje na snazi.

Hijerarhijsko povjerenje ograničeno je etičkim povjerenjem, povjerenjem u ljudski integritet i moral da središnja banka (ljudi koji u njoj rade) neće individualni probitak pretpostaviti društvenom. Autori kažu: «Suverenitet zajmodavca posljednjeg utočišta može degenerirati u proizvoljnu akciju koja brani pojedine privatne interese od drugih, koja spašava tržište samo da bi omogućila njegovo pristrano iskorištavanje»⁵. Ta se opasnost suzbija podčinjavanjem hijerarhijskog povjerenja univerzalnom etičkom.

5. EURO I MONETARNI SUVERENITET

Autori polaze od činjenice da ljudi žive unutar organiziranih društava te da prema tim društvima u cjelini moraju imati obveze i lojalnost. Društvo posjeduje kolektivnu sposob-

⁴ Pogledati str. 42

⁵ Pogledati str. 46

nost proizvodnje i zaštite individualnog života uz pomoć zajedničkih vrijednosti, višeg autoriteta, legitimiteta uspostavljenih vlasti te mogućnostima komunikacije. Vlastiti novac jedan je od znakova suverenog statusa društva i mogućnosti njegove obrane.

Ozbiljno razmatraju problematiku vezanu uz uvođenje jedinstvenog novca na području Europske unije. Postavljaju pitanja što se događa u procesu opće globalizacije, a osobito globalizacije financija kada nacionalne regulacije slabe, zamjenjuju se novim pokušajima reguliranja na transnacionalnoj osnovi. S obzirom na potrebu uvođenja monetarnog suvereniteta na prostoru jedinstvenog tržišta u okviru monetarne unije formirana je Europska središnja banka i sustav europskih središnjih banaka koji postaju krov zajedničkog sustava.

Autori se pitaju kojim je suverenom autoritetu podčinjen taj sustav središnjih banaka jer ovlasti za provođenje zajedničkog suvereniteta nije dobio od zakonodavca, već od nacionalnih središnjih banaka. Smatraju golemim problemom što ne postoji hijerarhija vrijednosti koja podvrgava tu središnju banku suverenitetu naroda te se pitaju hoće li stvaranje eura učiniti neizbježnim stvaranje nekoga europskog političkog suvereniteta.

6. ZAKLJUČAK

Knjiga *Novac i suverenitet* posebno je aktualna i zanimljiva jer nudi jedan potpuno novi, originalni pristup monetarnom fenomenu. Odstupa od tradicionalnih i uobičajenih pristupa općenito, a posebno od monetarnih teoretičara. Aktualna je i stoga jer nudi odgovore i otvara pitanja vezana uz opće procese globalizacije, probleme uvođenja zajedničke valute s jednog još dosad nepostojećeg aspekta.

Autori su u knjizi povezali prošlost i sadašnjost da bi dali odgovore na suvremena kretanja novca, osobito u sadašnjim uvjetima kada se postavljaju pitanja autonomije monetarne politike i pozicije središnje banke, gdje se sve više naglašava njezina autonomija i samostalnost.

U knjizi su izneseni slojeviti pogledi na povjerenje u vlastiti novac. Hrvatska spada u one zemlje u kojima ljudi imaju vrlo malo povjerenja u nacionalni novac, većina naših sredstava je u eurima. Upravo stoga je zanimljivo i korisno vidjeti na čemu autori temelje povjerenje u novac.

Ova knjiga nudi nova razmišljanja o fenomenu novca i temelju povjerenja na kojima počiva te problematici uvođenja zajedničkog novca, stoga kao takva zaslužuje pozornost.